

УДК: 1 (13.07.77)

**СИСТЕМНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ ЯК
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ**

М.Д. Попович, завідувач кафедри історії і філософії
Подільського державного аграрно-технічного
університету, доктор філософських наук, доцент

Будь-який комунікаційний акт вже має всі системні властивості, будь-яка соціальна комунікація вже є системою. Тому характеристики комунікаційних систем в цілому визначаються не тільки і не стільки характеристиками складових її елементів, скільки характеристиками зв'язків між ними. Наявність взаємодії між елементами комунікації визначає особливу властивість

комунікативних систем – їхню надзвичайну складність, яку неможливо досягнути поза комунікаційної культури. Не можна ігнорувати так звані приховані елементи особистості, які ніколи не беруть участь в комунікації, і, здавалося б, не можуть бути частиною суспільства. Луман пише про взаємопроникнення в тому випадку, коли одна система нібито надає в тимчасове розпорядження власну комплексність для побудови іншої системи. Це положення має особливу силу стосовно людей і соціальних систем. Поняття взаємопроникнення дає ключ до їхнього подальшого аналізу. Воно замінює не тільки природно-правові вчення, а й спроби в соціології працювати з основними поняттями рольової теорії, з понятійним апаратом, що стосується потреб, з поняттями теорії соціалізації. Як взаємопроникнення дане відношення може бути досягнутим більш фундаментально, ніж через перераховані соціологічні концепції. Йдеться про розуміння прямого зв'язку між людьми і соціальними системами завдяки теорії Лумана. Саме ціннісний аналіз надасть можливість виявити роль людини у творенні комунікативної природи культури на усіх рівнях комунікації. Соціально-філософська аксіологія має своє втілення у ціннісно-світоглядному розгляді проблем.

Ключові слова: соціальна комунікація, культура, комплексність, соціальні системи, комунікаційна культура.

Дієвою спробою звести воєдино епістемологічні засоби технічного, соціального і гуманітарного знання є, на нашу думку, теорія соціальних систем. Причому, ми зосередимо увагу саме на тій версії, яку запропонував Ніклас Луман [7]. При цьому будемо здійснювати концептуальний аналіз («розбір») тієї концепції цієї версії, яку запропонував А.С. Чамкін [10].

Загальним місцем, від якого відштовхується А.С. Чамкін, є твердження, що поняття «система» міцно увійшло в сучасне наукове знання, системний підхід був прийнятий фахівцями з теорії комунікації не тільки в якості теоретичної основи, але і як основний принцип, знання і метод дослідження [10]. У цьому зв'язку комунікативна система являє собою об'єктивну єдність закономірно пов'язаних один з одним комунікативних предметів, явищ, відомостей, а також знання про природу і сутність комунікації. Щоб вважати об'єкт системним, потрібно мати його опис через набір певних властивостей або ознак [4, с. 11]. У системі наукового знання пропонуються різні варіанти, кожен з яких продикто-

ваний специфікою об'єкта та завданнями дослідження. Як зауважує Чамкін, з точки зору системного підходу соціальна комунікація загалом включає чотири основні властивості чи ознаки: цілісність і подільність комунікації та наявність в ній елементів, наявність структурних зв'язків, внутрішня організація, емерджентність [10].

1. Цілісність і подільність комунікації та наявність в ній елементів. При цьому слід мати на увазі, що елементи існують лише в системі, наприклад, слова набувають сенсу лише в усному спілкуванні або письмовому реченні. Доступність елементів комунікації, на перший погляд, є найважливішою характеристикою системи, і на відміну від інших ознак комунікації, людина в цілому ряді випадків здатна відчутти її матерію, наприклад побачити жести іншої людини, почути її звернення тощо. Це міркування не настільки самоочевидне. Так, у статті про неймовірність комунікації Ніклас Луман стверджує про проблематичність навіть фізичних умов (та інших технічних умов) здійснення комунікації як про незаперечний факт, у всякому разі в глобалізованому світі [5]. Долається ця проблематичність засобами матеріальної культури – тобто створеними людиною засобами масової комунікації.

2. Структури в комунікаціях проявляються у вигляді істотних стійких зв'язків або відносин між елементами. Система існує як певне цілісне утворення, коли потужність або сила істотних зв'язків між елементами системи більша, ніж потужність зв'язків цих же елементів із зовнішнім середовищем. В цьому відношенні Луман акцентує увагу на автопойезис соціальних систем як спосіб посилення їхньої незалежності від зовнішнього середовища – в тому числі за допомогою контролю над відтворенням цього середовища [7]. Від себе зазначимо, що такий контроль за середовищем не відбувається автоматично, а здійснюється шляхом самоспостережень системи [6], тобто теж потребує розвитку певної культури функціонування системи.

3. Виявлення перших двох ознак системи – наявність елементів і структур – веде нас до логічного висновку, що систем, що складаються з одного елемента, не повинно існувати, хоча всередині себе цей елемент може бути об'єктом зі своїми внутрішньосистемними відносинами. Значить, в комунікації як системі в обов'язковому порядку повинні бути в наявності елементи і структури. Але вони існують не в хаотичному порядку в реальному або віртуальному просторі, а в організованій певним чином структурі. Чамкін пропонує таке бачення подібної організації: «Лінійна організація комунікації характеризується послідовним взаємозв'язком елементів, визначається нормами і правилами. З іншого боку, до організаційної ознаки належить мінливість і розвиток системи комунікації. Більшість досліджень соціальної комунікації вивчає її як статичну систему без урахування розвитку і внутрішніх змін. Ця обставина послужила підставою для вивчення впливу якомога більшої кількості факторів на процес комунікації. Але якщо ми визнаємо, що комунікація є найважливішим елементом суспільства, який постійно розвивається і змінюється, то потрібно визнати систему комунікації динамічною. Результуючим висновком має стати, по-перше, те, що комунікація, як система, схильна до розвитку і, по-друге, що стан цієї системи залежить не тільки від поточних впливів, але і від більш ранніх супутніх етапів» [10]. Таким чином, будь-яка соціальна комунікація є динамічною системою – варто тільки уточнити, що при цьому вона зберігає в собі статичну складову як спосіб збереження ідентичності в динаміці. Так само лінійність соціальної комунікації або її ієрархічність не є її сутнісними ознаками, інакше їх не вдавалося б легко обходити або долати мережевими структурами забезпечення комунікації. І в той же час самі мережеві структури не відкидають лінійності та ієрархічності, а ніби переплавляють їх у нову якість, «переробляють» їх. А така переробка одних властивостей в інші, складна організація не з'являються самі собою, а є результатом розвитку складної культури комунікації.

4. Зі співвідношення системних характеристик структурності і елементності виводиться одна з головних властивостей цілісності системи – емерджентність як творення нової, системної якості, яка не впливає з якостей елементів системи і не може бути редукована до них (від лат. *emergo* – з'являється, виникає), те, що ніби надбудовується над структурністю і елементністю. Це класичне визначення емерджентності Чамкін доповнює наступними роздумами: «Наявність інтегрованих властивостей показує, що вони хоч і залежать від властивостей елементів, але не визначаються ними повністю. Стаючи членами системи, елементи входять у складні й багатогранні відносини, залежності і протиставлення, набуваючи тим самим нові властивості, тому елемент, виступаючи в якості члена системи, не дорівнює елементу, взятому ізольовано, навіть при збігу їхніх індивідуальних матеріальних властивостей. Прояв цієї якості нерідко зустрічається в практиці масової комунікації, коли висловлювання, вирвані з контексту, інтерпретується в рамках іншого контексту, створюючи тим самим помилкове розуміння» [10]. Насправді, емерджентність у Чамкіна зводиться, як бачимо, знову до тієї ж контекстуальності. Однак система не просто задає контекст: елемент виробляється системою – він тільки по видимості такий же, як позасистемний, насправді поза системою він не міг би навіть виникнути, не кажучи про те, щоб функціонувати або розвиватися. Візьмемо ми брокера з біржі, професора з університету або гроші з обігу. Цю нерозривну цілісність елементів і структур комунікації з комунікаційними контекстами і слід називати комунікаційною культурою.

Тому будь-який комунікаційний акт вже має всі розглянуті властивості, будь-яка соціальна комунікація вже є системою. Тому характеристики комунікаційних систем в цілому визначаються не тільки і не стільки характеристиками складових її елементів, скільки характеристиками зв'язків між ними. Наявність взаємодії між елементами комунікації визначає особливу властивість комунікативних систем – їхню надзвичайну складність, яку неможливо досягнути поза комунікаційною культурою. Тому

лише почасти можна погодитися з наступним твердженням Чамкіна: «Додавання елементів в комунікаційну систему, наприклад, якщо до діалогу підключається третя людина, то це не тільки вводить нові зв'язки, але й змінює характеристики багатьох або всіх колишніх комунікаційних взаємодій, призводить до виключення деяких з них або появи нових» [10]. Такий ефект відбувається, якщо третя людина не володіє комунікаційною культурою перших двох – якщо ж така спільність комунікаційної культури наявна – можливе приєднання досить великого числа нових учасників комунікації до того моменту, поки знадобляться нові організаційні зв'язки.

Ідея комунікації як самоорганізації також розвивалася на основі робіт У. Матурани і Ф. Варела, яким вдалося логічно пов'язати воедино нові розробки з області нейрофізіології, теорії систем, синергетики і кібернетики [8]. Висловлені ними міркування про комунікацію, розвиток систем і внутрішньосистемних відносин, пізнання світу, формування мови відкрили нові грані в розумінні комунікації. Ці нові грані, втім, створили ризик підпорядкування гуманітарних наук природничим. Самоконтроль за допомогою осмислених дій піддався ризику переосмислення під кутом природничого поняття «автопойезис» (самопородження), яке було згодом екстрапольоване в соціальні науки Н. Луманом. З точки зору Чамкіна, «ідея автопойезису виявилася надзвичайно плідною і добре працюючою для пояснення феноменології соціальних і культурних процесів» [10]. Він розвиває цю думку шляхом наступних міркувань: «На основі ідеї автопойезису можна припустити, що все, що відбувається в аутопойетичній системі будь-якого рівня, будь то оптична система ока хамелеона або система соціальної взаємодії, є вираженням властивостей самої системи, яка реагує на зовнішні втручання тільки їй властивим способом. У цьому виявляється новий погляд на роль і структуру таких складних систем, як комунікація. Будь-які складні системи, в тому числі соціальні, не є пасивним об'єктом впливу навколишнього середовища, а знаходяться в очікуванні випадкового або регулярного інформаційного (енергетичного,

ресурсного) виходу» [10]. Це твердження аж ніяк не потребувало звернення до Лумана або тим більше до Марурани і Варели – їх можна знайти ще у Берталанфі [1]. Інша справа – наступна теза: «Всі складні системи розглядаються як операціонально замкнуті, тобто таким чином система прагне зберігати свою цілісність і структурну визначеність. Для пояснення механізму взаємодії системи і навколишнього середовища авторами вводиться поняття структурної єдності, оскільки система і її навколишнє середовище діють спільно, відбираючи відповідні структурні зміни. Їхній взаємозв'язок структурно пов'язаний. Або система вибирає ті шляхи та структурні зміни, які дають їй можливість продовжити функціонування, або система гине» [8, с. 149].

На відміну від теорії автопойезису Матурани і Варела, в теорії соціальних систем Нікласа Лумана втілено нове розуміння значення комунікації в суспільстві, яка стає ключовим поняттям розуміння суспільства. Як справедливо зазначає Чамкін, суспільство як система, по Луману, структурується не в елементах «людина» або «держава», а побудовано на системах, значеннях і комунікаціях, розвиток суспільства і окремої особистості стає можливим лише за умови, з одного боку, надзвичайної соціальної залежності людей один від одного, з іншого, за умови формування яскраво вираженою індивідуалізації особистості. Зв'язок цих суперечливих тенденцій може відбуватися тільки шляхом побудови складного порядку смислової комунікації [10]. Такий порядок, з нашої точки зору, може мати тільки культурне вираження, і не може жодним чином бути адекватно описаним за допомогою навіть найвитонченіших технічних побудов.

Так, не можна ігнорувати так звані приховані елементи особистості, які ніколи не беруть участь в комунікації, і, здавалося б, не можуть бути частиною суспільства. Замість цього Чамкін, услід за Луманом, відсилає їх назовні – нібито вони складають частину зовнішнього середовища, яка може вносити в суспільство безлад, оскільки, відповідно до концепції

Лумана, все, що не є комунікацією, є частиною зовнішнього середовища суспільства [10]. Тут слід відіслати «технократів» від соціального пізнання до класичної роботи Георга Зіммеля «Як можливе суспільство?», в якій він зауважує, що суспільство утворюють не тільки соціальні форми – читай «системи» – але і щось понад ці форми, а саме те, що надає цим формам затребуваність [3]. З нашої точки зору, конкретика такої затребуваності і є живою тканиною конкретної культури комунікації.

Розглянуті концепції соціальної комунікації як системи вимагають подальшої розробки та інтерпретації з позицій соціально-філософського вивчення культури, оскільки досліджують складний і багатоаспектний об'єкт, а саме – стосуються соціального існування людини в культурі. Однак, розглянуті концепції мають ту незаперечну перевагу, що вони являють собою досягнення в системному аналізі комунікації як складного соціокультурного явища.

Втім, для цілей визначення методології нашого дослідження можна стверджувати, що системний підхід, передусім представлений аналізованою концепцією Нікласа Лумана цілком може бути взятий за основу нашого дослідження – звісно, за умови його уточнення та певних коректив. Йдеться про те, що у Лумана особистість являє собою окрему систему, про що, зокрема, йдеться у спеціальному розділі «Індивідуальність психічних систем» його основної праці «Соціальні системи» [7, с. 337-365]. Тому виходити на тему особистості як релевантної соціальним системам, на наш погляд, слід через поняття цінностей, які, з одного боку, визначають цілі поведінки особистостей (що визнає сам Луман), але з іншого боку, корелюють з цілями, а точніше смисловими кодами самих соціальних систем: «Необхідність смислу, що накладається на всі процеси в психічних і соціальних системах, має також наслідки для відносин системи і навколишнього світу. Не всі системи переробляють комплексність і самореференцію у формі смислу; але для тих, які здійснюють це, існує лише така можливість. Для них сенс стає формою світу і долає

тим самим відмінність системи і навколишнього світу» [7, с. 101]. Про це Луман пише у спеціальному другому розділі цитованої нами роботи, присвяченому аналізу смислів.

Варто дещо зупинитися на роз'ясненні ключового для Лумана у цьому питанні поняття «взаємопроникнення», якому Луман також присвячує спеціальний розділ: «Ми використовуємо поняття «взаємопроникнення» для позначення внеску особливого роду, який роблять системи навколишнього світу, у створення інших систем. Дану роль поняття у відносинах системи і навколишнього світу слід визначити дуже точно – особливо через поширення нечіткого розуміння взаємопроникнення» [7, с. 284].

Луман пише про взаємопроникнення в тому випадку, коли одна система нібито надає в тимчасове розпорядження власну комплексність для побудови іншої системи. Саме в цьому сенсі соціальні системи передбачають «життя» як динаміку системного розвитку, яку забезпечує використання систем людьми у процесах соціальної комунікації. Таким чином йде мова про взаємопроникнення систем. Взаємопроникнення, відповідно, має місце в тому випадку, якщо обидві системи сприяють одна іншій завдяки тому, що всякий раз вносять свою власну, вже конституйовану, тобто визначену на власних засадах комплексність в іншу систему. У таких випадках можна спостерігати, що поведінка проникаючої системи визначається певною мірою поведінкою системи, яка сприймає чужорідне проникнення. У випадку взаємопроникнення приймаюча система чинить зворотний вплив і на коригування структури проникаючої системи. Таким чином, за Луманом, вона вторгається в інші системи двічі: ззовні і зсередини – як шляхом загострення відмінностей між смислами різних систем, так і шляхом зміни смислів обох систем, яка робить ці смисли придатними до співіснування. У такому випадку, всупереч (або, завдяки) такому посиленню взаємних залежностей, виникає можливість більшої свободи для кожної системи – оскільки вона отримує вплив на інші системи, так і для особистості – яка отримує більший вибір смислових

відтінків, а отже й мотивацій до дії. Це також означає, що в ході еволюції взаємопроникнення сильніше, ніж проникнення, індивідуалізує поведінку – зростає не лише кількість опцій вибору у рамках однієї системи, але й можливостей переключатися зі смислів однієї системи на смисли іншої.

Це положення має особливу силу стосовно людей і соціальних систем. Поняття взаємопроникнення дає ключ до їхнього подальшого аналізу. Воно замінює не тільки природно-правові вчення, а й спроби в соціології працювати з основними поняттями рольової теорії, з понятійним апаратом, що стосується потреб, з поняттями теорій соціалізації. Як взаємопроникнення дане відношення може бути досягнутим більш фундаментально, ніж через перераховані соціологічні концепції. Йдеться про розуміння прямого зв'язку між людьми і соціальними системами завдяки теорії Лумана. Взаємопроникнення не виключає усі можливі опосередковуючі ланки, а включає їх в себе – і організації, і інститути і усі інші. Втім, сам Луман так належно і не деталізував того, як тема взаємопроникнення систем між собою та базованого на ньому взаємопроникнення систем і людей уможливорює таке включення.

Ось як Луман пояснює це взаємопроникнення. Системний внесок взаємопроникаючих систем одна в одну полягає не в наданні ресурсів, енергії, інформації, хоча Луман пише систематично про набуття смислами інформаційної цінності: «Однак те, що ми називаємо взаємопроникненням, все ж є більш глибинним зв'язком, зв'язок не внесків, а конституцій» [7, с. 290]. Тобто системи не просто тимчасово впливають одна на іншу, а через такі тимчасові, але постійно поновлювані впливи уможливають одна іншу, тобто сприяють відтворенню одна іншої.

Згідно Луману будь-яка система прагне стабілізувати свою комплексність. Тобто, вона підтримує стабільність, хоча і складається з елементів, таким чином, вона обумовлена своєю структурою до постійної зміни станів, у яких структура буде зберігатися в цілому, незважаючи на часткові зміни її складових. Так система одночасно виробляє і своє

збереження, і зміни, зумовлені структурно. Це означає, що будь-яка система стабілізує свою нестабільність. Тим самим вона гарантує безперервну репродукцію ще невизначених власних потенціалів. Хоча самі вони в цілому не підлягають прорахунку, однак, їхнє визначення може бути обумовленим, а отже не довільним. Обумовлювання завжди відбувається самореферентно і завжди є моментом аутопоетичної репродукції своїх елементів. Аутопоезис є таким способом самовідтворення, коли воно забезпечується шляхом контролю над відтворенням власного навколишнього світу, при цьому обумовлення свого потенціалу системою залежить від постійного сприйняття нею повідомлень з навколишнього світу. Тому самореферентність системи в змозі підтримувати наготові готовий потенціал побудови систем на «емерджентних» рівнях реальності і налаштовуватися на створений тим самим особливий навколишній світ. Поняття взаємопроникнення, як зазначає Н. Луман, тягне за собою наслідки для зміни парадигми в теорії систем – переходу до парадигми система/навколишній світ і до теорії самореферентних систем від теорії соціальних систем як цільових систем, тобто систем організаційних. «Про взаємопроникнення мова повинна йти лише тоді, коли системи, що надають свою комплексність, також є аутопоетичними. Тому взаємопроникнення є взаємовідношенням аутопо-етичних систем. Таке обмеження понятійної області забезпечує можливість розглядати класичну тему людини і суспільства під більш широким кутом зору, який не відразу заданий значенням терміну «взаємопроникнення»» [7, с. 290].

Не вдаючись у подальший аналіз категорії взаємопроникнення, зупинимося на тому, що воно означає для розуміння місця людини у функціонуванні соціальних систем, згідно Луману: «Участь в соціальній системі вимагає від людини особистого внеску і призводить до того, що люди відрізняються один від одного, діють по відношенню один до одного ексклюзивно; бо вони повинні самі робити свій внесок, повинні самі себе мотивувати. Якраз коли вони кооперуються, всупереч будь-якій природній

подібності потрібно з'ясувати, хто який внесок робить»[7, с. 293]. Такий внесок у Лумана є внеском у функціонування соціальних систем і для людини він полягає у перетворенні проблематики такого функціонування на відповідну інформацію. Взаємопроникнення поєднує системи, що беруть участь у переробці інформації. Це однаково стосується як соціального, так і о взаємопроникнення між людьми і системами. Взаємопроникаючі системи ніколи не можуть повною мірою використовувати варіаційні можливості комплексності відповідної іншої системи, тобто ніколи не можуть цілком і повністю перевести їх в свою систему. Тому люди ніколи не можуть опанувати системами, але завжди сприймають їх частково, навіть коли сприймають адекватно. Як у класичній індійській оповіді про трьох сліпих, які мацали слона кожен за іншу частину – за хобот, вухо і ногу – кожен отримав в принципі правильне, однак неповне уявлення, що таке слон.

В кінці розділу, присвяченому темі смислу, Луман зауважує щодо теми свободи від цінностей як такої позиції науки, яка являє собою окремий випадок визнання смислу за межами системи та її внутрішнього смислу. Тобто крім істини як наукової цінності, яка визначає смисл науки, є також інші цінності поза наукою – політичні, господарські, правові, моральні тощо. А отже слід визнати не лише існування цінностей за межами системи, а саме у її навколишньому світі, але й необхідність певного співвіднесення цих різних смислів: «Смислові системи в навколишньому світі є особливим випадком, для якого вірно, що не тільки структурована комплексність загалом, а й генералізації, специфічні щодо смислу, створюють передумови, при яких навколишній світ є придатним для спостереження, розуміння і аналізу для самореферентно-закритих смислових систем, які здійснюють певні операції» [7, с. 150]. Кожна така генералізація є конкретним елементом структури навколишнього світу і позначає окрему іншу, а саме зовнішню щодо досліджуваної соціальну систему.

Такі складні взаємини систем між собою у Лумана потребують певного пояснення і адаптації для потреб подальшої розбудови соціальної теорії та практичних потреб соціальних змін. Тому ми підтримуємо ту позицію, яку займає М.І. Бойченко, коли розглядає соціальні інститути як засоби втілення системної раціональності, а саме такі засоби, у яких смисли систем набувають ціннісного втілення і конкретики, зрозумілих кожній людині, а не лише теоретикам [2], як у випадку, який являє собою теорія Лумана, яка обмежується лише апеляцією до соціальних систем, практично уникаючи згадок про соціальні інститути.

Варто під кутом зору нашого дослідження пройти пропонований М.І. Бойченком шлях від соціальних систем через соціальні інститути та соціальні організації до міжіндивідної взаємодії [2, с. 178] – але не на засадах функціонального аналізу, як це пропонує даний дослідник, а на засадах аксіологічних, тобто виявлення ціннісних аспектів взаємозв'язку цих рівнів соціальної комунікації. Саме ціннісний аналіз надасть можливість виявити роль людини у творенні комунікативної природи культури на усіх рівнях комунікації. При цьому аксіологія має застосовуватися не як окрема самодостатня дисципліна, не як певна спеціальна аксіологія, наприклад феноменологічна (у версії М. Шелера), але як соціально-філософська аксіологія, тобто така, яка має своє втілення у ціннісно-світоглядному розгляді проблем.

Література

1. Берталанти Л. фон Общая теория систем – Критический обзор / Л. фон Берталанти // Исследования по общей теории систем : Сборник переводов / [общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина]. – М. : Прогресс, 1969. – С. 23-82.
2. Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісний і функціональний аспекти. Монографія /М.І. Бойченко. – К.: Видавництво «Промінь», 2011. – 320 с.
3. Зиммель Г. Как возможно общество? / Георг Зиммель ; [пер. с нем.] // Зиммель Г. Избр.: В 2-х т.т. – М.: Юрист, 1996. – Т.2. – С.509 – 528.

4. Конечкая В.П. Социология коммуникации / В.П. Конечкая. – М.: Международный ун-т бизнеса и управления: Братья Карич, 1997. – 304 с.
5. Луман Н. Невероятность коммуникации; [пер. с нем.] / Н. Луман ; [пер. с нем. А. М. Ложеницина , под ред. Н. А. Головина] // Проблемы теоретической социологии. Вып 3. / Отв. ред. А. О. Бороноев. – СПб. : Издательство СПбГУ, 2000. – С. 165-199.
6. Луман Н. Общество общества / Н. Луман ; [пер. с нем. А. Антоновский, Б. Скуратов, К. Тимофеева]. – М. : Логос, ИТДГК «Гнозис», 2009. – Часть V. Самоописания. – 320 с.
7. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; [пер. с нем. И. Д. Газиева ; под ред. Н. А. Головина]. – СПб. : Наука, 2007. – 648 с.
8. Матурана У. Древо познания: Биологические корни человеческого понимания /В.Матурана, Ф.Варела [пер. с англ. Ю.А. Данилова]. – М.: Прогресс-традиция, 2001. – 224 с.
9. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой]. – М. : Аспект пресс, 1998. – 270 с.
10. Чамкин А.С. Системность коммуникации. Социологический подход // Системная психология и социология Научно -практический журнал. – 2010. – Том 1. – № 1. // http://www.systempsychology.ru/journal/n_1_2010/9-chamkin-as-sistemnost-kommunikacii-sociologicheskij-podxod.html

СИСТЕМНЫЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАЦИИ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНА

Н.Д. Попович

Любой коммуникационный акт уже имеет все системные свойства, любая социальная коммуникация уже является системой. Поэтому характеристики коммуникационных систем в целом определяются не только и не столько характеристиками составляющих ее элементов, сколько характеристиками связей между ними. Наличие взаимодействия между элементами коммуникации определяет особое свойство коммуникативных систем – их чрезвычайную сложность, которую невозможно постичь вне коммуникационной культуры. Нельзя игнорировать так называемые скрытые элементы личности, которые никогда не участвуют в коммуникации, и, казалось бы, не могут быть частью общества. Луман пишет о взаимопроникновении в том случае, когда одна система якобы предоставляет во временное распоряжение собственную комплексность для построения другой системы. Это положение имеет особую силу по отношению к людям и социальным системам. Понятие взаимопроникновения дает ключ к их последующему анализу. Оно заменяет не только естественно-правовые учения, но и попытки в социологии работать с основными понятиями ролевой теории, с понятийным аппаратом, который касается потребностей, с понятиями теорий социализации. Как взаимопроникновение данное

отношение может быть постигнуто более фундаментально, чем через перечисленные социологические концепции. Речь идет о понимании прямой связи между людьми и социальными системами благодаря теории Лумана. Именно ценностный анализ позволит выявить роль человека в создании коммуникативной природы культуры на всех уровнях коммуникации. Социально-философская аксиология имеет свое воплощение в ценностно-мировоззренческом рассмотрении проблем.

Ключевые слова: социальная коммуникация, культура, комплексность, социальные системы, коммуникационная культура.

SYSTEM ASPECTS OF COMMUNICATION AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON

M.D. Popovych

Any communication act already has the system properties, any social communication already is a system. That is why the characteristics of communication systems as a whole are determined not only and not by the characteristics of its constituent elements as characteristics of relations between them. The presence of interaction between elements of communication determines the special property of communication systems – their extreme complexity, which can not be comprehended beyond communication culture. One can not ignore the so-called hidden elements of personality that never involved in communication, and seemingly can not be part of society. Luhmann writes about interpenetration in the case where one system ostensibly provides for temporary disposal of their own complexity to build another system. This position has a special power in the case people and social systems. The concept of interpenetration is a key to their further analysis. It replaces not only the natural-law doctrine, but the attempts in sociology to work with the basic concepts of role theory, conceptual apparatus relating to the needs, concepts of the theories of socialization. As interpenetration this attitude can be grasped more fundamental than sociological concepts listed. It is about understanding due to Luhmann's theory the direct relationship between people and social systems. This value analysis will provide an opportunity to identify the role of human nature in the creation of communicative culture at all levels of communication. Socio-philosophical axiology is reflected in the value-world-view consideration of issues.

Unlike of Maturana's and Varela's theory of autopoiesis in Niklas Luhmann's theory of social systems it is implemented a new understanding of the importance of communication in society, which is the key concept of understanding of the society.

Consideration of the concept of social communication as system communication requires further elaboration and interpretation according to the socio-philosophical study of culture as exploring the complex and multidimensional object – namely concerning the social existence of human culture. However, the concepts considered have the distinct advantage that they are achieving in communication system analysis as a complex social and cultural phenomenon.

However, for the purposes of our research methodology can be argued that a systematic approach, first presented by Niklas Luhmann to analyze the concept of communication, might well be taken as the basis of our

study – of course, our subject needs to achieve certain clarifications and adjustments. The point is that for Luhmann personality is a separate relatively independent system.

In this sense social systems provide "life" as the dynamics of the system, which involve the people in the processes of social communication and interpenetration of systems. Interpenetration, respectively, takes place in the event that both systems contribute to one another because each of them makes its own, already constituted, that is determined on the basis of its own complexity to another system. In such cases, one can observe that the behavior of the penetrating system is determined to some extent by the behavior of a system that treats foreign penetration. In the case of interpenetration host system makes the opposite effect on the adjusting structure of the penetrating system.

According to Luhmann any system seeks to stabilize its complexity. That is, it supports stability, although composed of elements, so it is due to its own structure it needs constant changes of conditions in which the structure will be maintained as a whole, despite the partial changes of its components. So the system simultaneously produces as its conservation, so changes that are structurally determined. This means that any system stabilizes its instability. Thus it guarantees continuous reproduction its own undetermined potentials. Although they themselves are generally not subject to calculation, however, their definition can be determined, and therefore is not arbitrary. Stipulation is always self-referent and is always an element of autopoiesis reproduction of their elements. Autopoiesis is that way of self-reproduction when it is provided by controlling the playback of their own outside world, while its potential conditioning system depends on continuous communications with its perception of the world. Therefore self-referent system is able to support capacity of ready to alert building potential of systems on the emergent levels of reality and adjust itself to set in the same way special own outside world.

Keywords: social communication, culture, complexity, social systems, communication culture.
